Making of del vessant artístic de les exposicions.

Cap a una experiència expositiva total

Ponència per a la taula rodona de la
IX Jornada "Compartint coneixements" 2015
Servei de Biblioteques de la UAB

23 de novembre de 2015

Josep Vicens-i-Planagumà
Josep.Vicens@uab.cat
Biblioteca de Ciències Socials

Consideracions prèvies sobre les exposicions

- Un nou servei per a les biblioteques universitàries.
- De la mostra o exhibició a l'exposició.
- Bibliotecaris versus investigadors i docents. Hem de ser prudents però no porucs. La figura del comissari com a responsable.
- Universitat vol dir universalitat.
- Exposicions virtuals i/o exposicions presencials. Una simple qüestió de suport documental. Un contínuum?. La importància i la força del "lloc" enfront del "no lloc".
- Cap a una experiència expositiva total?.

Quin lloc ocupa el vessant artístic dins el fenòmen expositiu?

Dues consideracions socials molt esteses sobre el vessant artístic de les exposicions

- ***És un punt final decoratiu que s'afegeix al discurs expositiu per fer-ne més agradable el seu trànsit.***
- ***No és una part substancial de l'activitat expositiva, perquè la importància rau en el discurs objectiu sobre la temàtica que s'exposa.***

Dues afirmacions que, naturalment, volem contradir per tres raons, ja que…

- **1r. El vessant artístic de les exposicions ocupa un lloc essencial per a l'eficàcia de la comunicació i l'aprenentatge, ja que només aprenem en profunditat a través del joc dialèctic de la seducció i del sofriment, és a dir, d'allò que ens impacta a través del joc del plaent i el desagradable, que és un terreny ben propi de l'art.**

Dues afirmacions que naturalment volem contradir, ja que...

- **2n.El vessant artístic de les exposicions és eficaç en el terreny de la comunicació, perquè només ens comuniquem quan tots els ressorts (intel·lectuals, emocionals, espirituals) de la nostra ment estan activats. Justament allò que pretén sempre tota obra d'art, ja que és sempre una proposta per a desvetllar-nos, per a fer-nos moure els ressorts de la nostra subjectivitat i de la nostra imaginació.**

Dues afirmacions que naturalment volem contradir, ja que...

- **3r. Parafrasejant a Salvador Oliva quan parla de poesia direm que:**

  L'Art, l'obra d'art, és una proposta cap al receptor, que està feta de formes, no de continguts. La matèria concreta sobre la que es treballa i la seva organització, més la imaginació analògica amb les figures de sentit (al·legories, imatges, metàfores, mites...) són els que posaran en marxa el desplaçament de l'esperit del receptor cap a les seves capacitats imaginatives per crear (ell i no pas l'artista) un món virtual on habitarà tot el temps que duri la seva experiència. Una de les poques oportunitats de felicitat humana i, també, d'arribar al coneixement i a la saviesa.

Vegem com es concreten aquestes idees en el procés expositiu

Model teòric d'una experiència expositiva total per a la dinamització de biblioteques

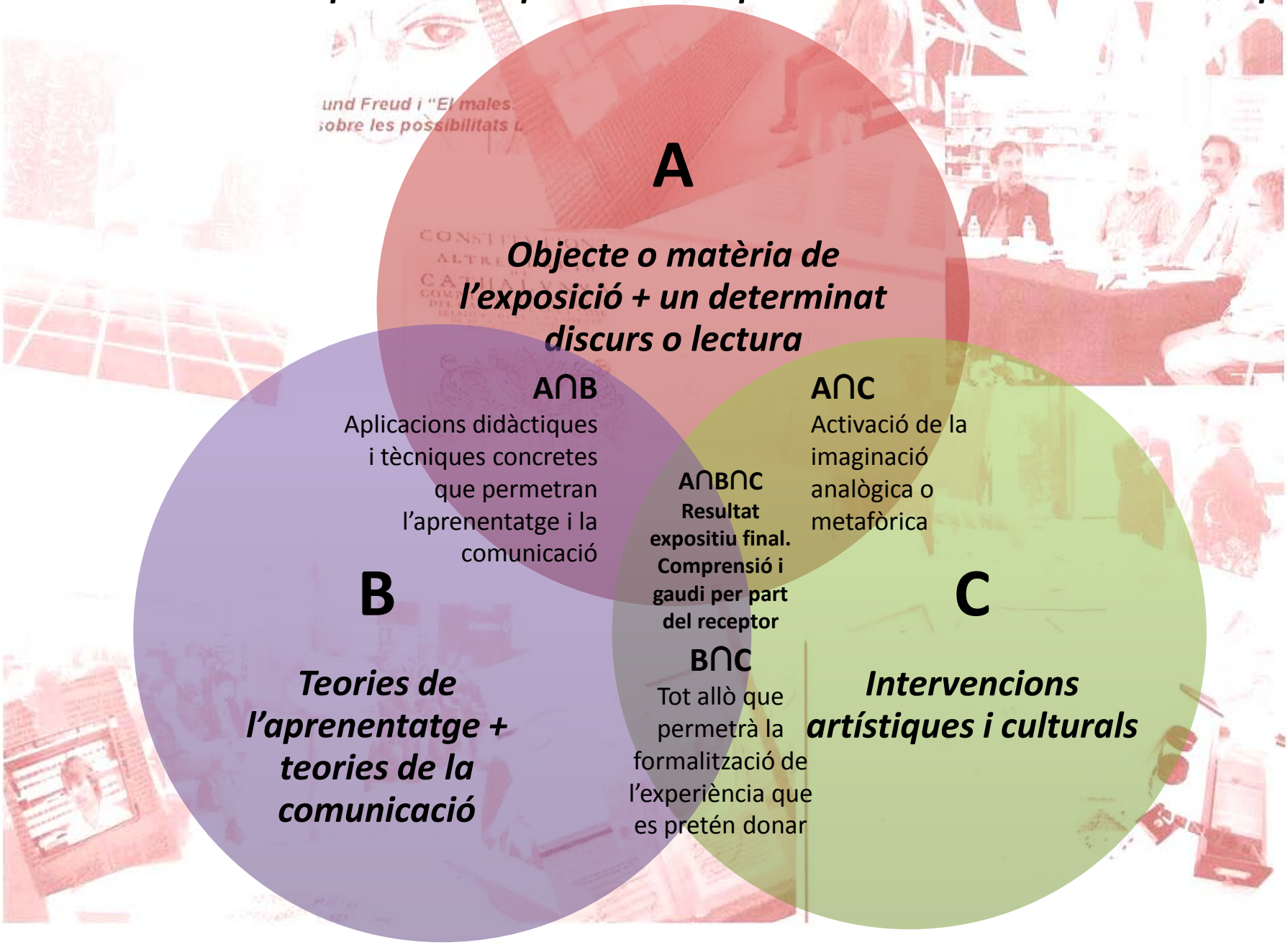

❑Cercle A

Objecte o matèria de l'exposició :

Qualsevol temàtica d'interès cultural, científic o tècnic en base als documents cognitius de la que les nostres biblioteques en són dipositàries.

Han de sorgir de les comandes universitàries docents i de les necessitats i inquietuds internes de les biblioteques tocant a esdeveniments d'actualitat, a la divulgació dels seus fons documentals o dels seus serveis, actuant, així, també com a divulgadors i com a dinamitzadors de l'activitat dels investigadors.

A

Objecte o matèria de l'exposició + un determinat discurs o lectura

❑Cercle A

+ un determinat discurs o lectura:

Per les mateixes característiques del Coneixement, les possibilitats de lectura d'un fet o d'un concepte són sempre variades, no il·limitades, però sí diverses. A més, a cada generació li correspon una mirada nova damunt dels fets i els conceptes.

Aquí sorgeix la figura del "comissari" que determina amb precisió el punt de mira del discurs expositiu, els objectes triats, així com la intencionalitat darrera de l'esdeveniment.
I d'aquí en surt, també, el títol definitori de l'exposició, que ha de ser precís i recollir el tema i la intencionalitat de la mateixa.

A

Objecte o matèria de l'exposició + un determinat discurs o lectura

❑Cercle B

Teories de l'aprenentatge :

Com aprenem?

Aquí les teories i les aplicacions didàctiques concretes hauran d'intervenir per tal de fer intel·ligible la matèria o el tema que es vulgui divulgar. També ho haurà de fer, però, tal com dèiem...

El vessant artístic de les exposicions que ocupa un lloc essencial per a l'eficàcia de la comunicació i l'aprenentatge, ja que només aprenem en profunditat a través del joc dialèctic de la seducció i del sofriment, és a dir, d'allò que ens impacta a traves del joc del plaent i el desagradable, que és un terreny propi de l'art

B

Teories de l'aprenentatge + teories de la comunicació

❑Cercle B

Teories de la comunicació :

Com ens comuniquem?

Sovint no n'hi ha prou amb l'esquema bàsic de la teoria comunicativa (EMISSOR – codi – canal – MISSATGE – context - marc de referència - RECEPTOR) perquè aquesta esdevingui possible. No n'hi ha prou amb dir una cosa perquè aquesta arribi al receptor. Tota la funció literària i poètica del llenguatge parteix d'aquesta comprensió, tota intervenció artística surt d'aquest pressupòsit.

També el vessant artístic de les exposicions és eficaç en el terreny de la comunicació, perquè només ens comuniquem quan tots els ressorts (intel·lectuals, emocionals, espirituals) de la nostra ment estan activats. Justament és allò que pretén sempre tota obra d'art, que és sempre una proposta per a desvetllar-nos.

B

Teories de l'aprenentatge + teories de la comunicació

❑Cercle C

Intervencions artístiques **:**

L'organització dels diferents materials que composaran la intervenció artística o dit d'altra manera , els diversos suports : digitals, plàstics, espacials, itineraris, textuals, tipogràfics, luminotècnics, olfactius, sonors, performatius..., més l'activació de la imaginació analògica a través, bàsicament, de "les figures de sentit", és a dir les imatges, les metàfores, les metonímies, les sinècdoques, les al·legories, els símbols, els mites, els correlatius objectius, ... són els que produiran una proposta d'intervenció artística damunt la temàtica i el punt de vista de l'exposició tot atenent els aspectes d'aprenentatge i de comunicació.

❑Cercle C

Intervencions culturals :

La possibilitat d'organitzar esdeveniments i alhora generar documents al voltant de les exposicions reforça l'eficàcia i la satisfacció de la finalitat expositiva.

Es tracta d'aquelles activitats de caire més científic que s'han de generar al voltant de l'exposició, a saber: presentacions, taules rodones, encontres de discussió, etc. També cal considerar les publicacions en paper i digitals de les pròpies biblioteques (díptics, cronologies, cartells) i articles introductoris i de fons dels especialistes en la matèria que s'exposa. Punt, aquest darrer, que no ha de semblar utòpic. Hi ha experiències molt satisfactòries en aquest sentit, com per exemple la de l'exposició: *Sigmund Freud i "El malestar en la civilització" : un seriós avís sobre les possibilitats de la felicitat humana.* http://ddd.uab.cat/record/107238

C

Intervencions artístiques i culturals

A ∩ B

Aplicacions didàctiques i tècniques concretes que permetran l'aprenentatge i la comunicació entorn del tema expositiu

Els elements comuns d'aquest dos conjunts són els que ens permeten fer comprensible intel·lectualment els diferents ítems de l'exposició i els seu punt de vista mitjançant didàctiques específiques , imatges i esquemes, així com un determinat discurs textual.

B ∩ C

Tot allò que permetrà la formalització de l'experiència que es pretén donar

Els elements comuns d'aquests dos conjunts són els que ens permeten el gaudi intel·lectual i estètic de la proposta expositiva.

Mitjançant didàctiques específiques , imatges , esquemes, així com amb un determinat discurs textual pedagògic. I, a través de la imaginació analògica, amb la construcció de correlats objectius, al·legories , metàfores, mitologies, que transportin al visitant a la seva pròpia intimitat receptora.

Remarquem que els materials a partir dels quals es construiran aquests recursos didàctics i productes de la imaginació analògica, siguin els propis de la plàstica o bé els propis de la realitat virtual, són en aquest punt el menys important.

A ∩ C

Activació de la imaginació analògica o metafòrica

Els elements comuns d'aquests dos conjunts permeten a través de la imaginació analògica i/o metafòrica comprendre en profunditat la temàtica i el punt de vista de l'exposició. És un punt cabdal en el procés constructiu de l'exposició i així mateix en el procés d'interiorització que ha de fer el receptor. El fonament teòric del procés analògic el trobem bellament expressat en el poema *Correspondances* de Charles Baudelaire. A partir dels elements reals, és a dir els objectes, els temes i la matèria de l'exposició, la imaginació analògica ha d'anar descabdellant els jocs d'imatges, al·legories, metàfores, mites, etc. que permetran explicar en el seu propi terrer i llenguatge l'experiència de pensament que es vol mostrar.

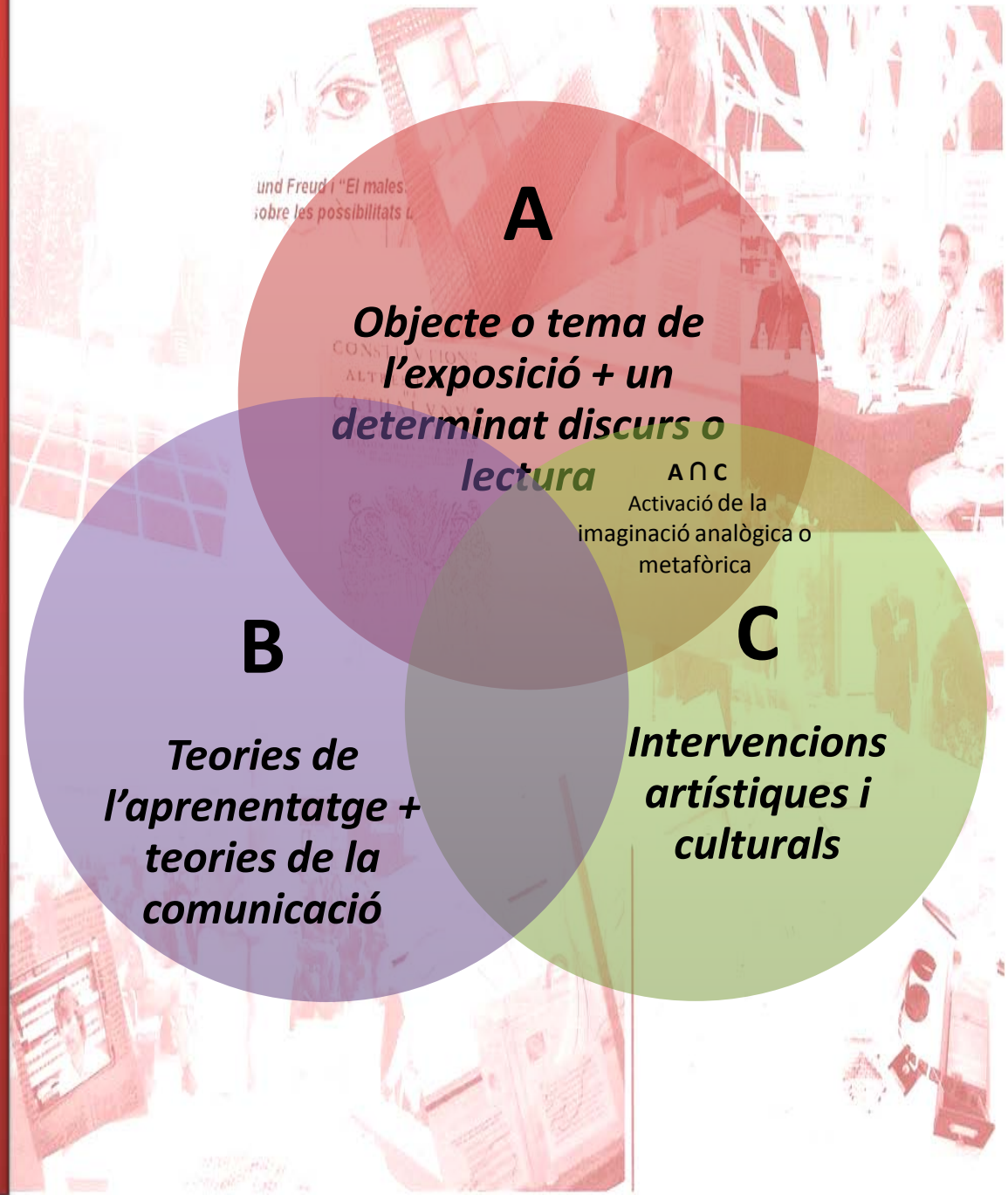

A∩B∩C

Resultat expositiu final. Comprensió i gaudi per part del receptor

Aquí és on cal copsar l'opinió del receptor, únic baròmetre que permetrà saber el veritable resultat de l'exposició

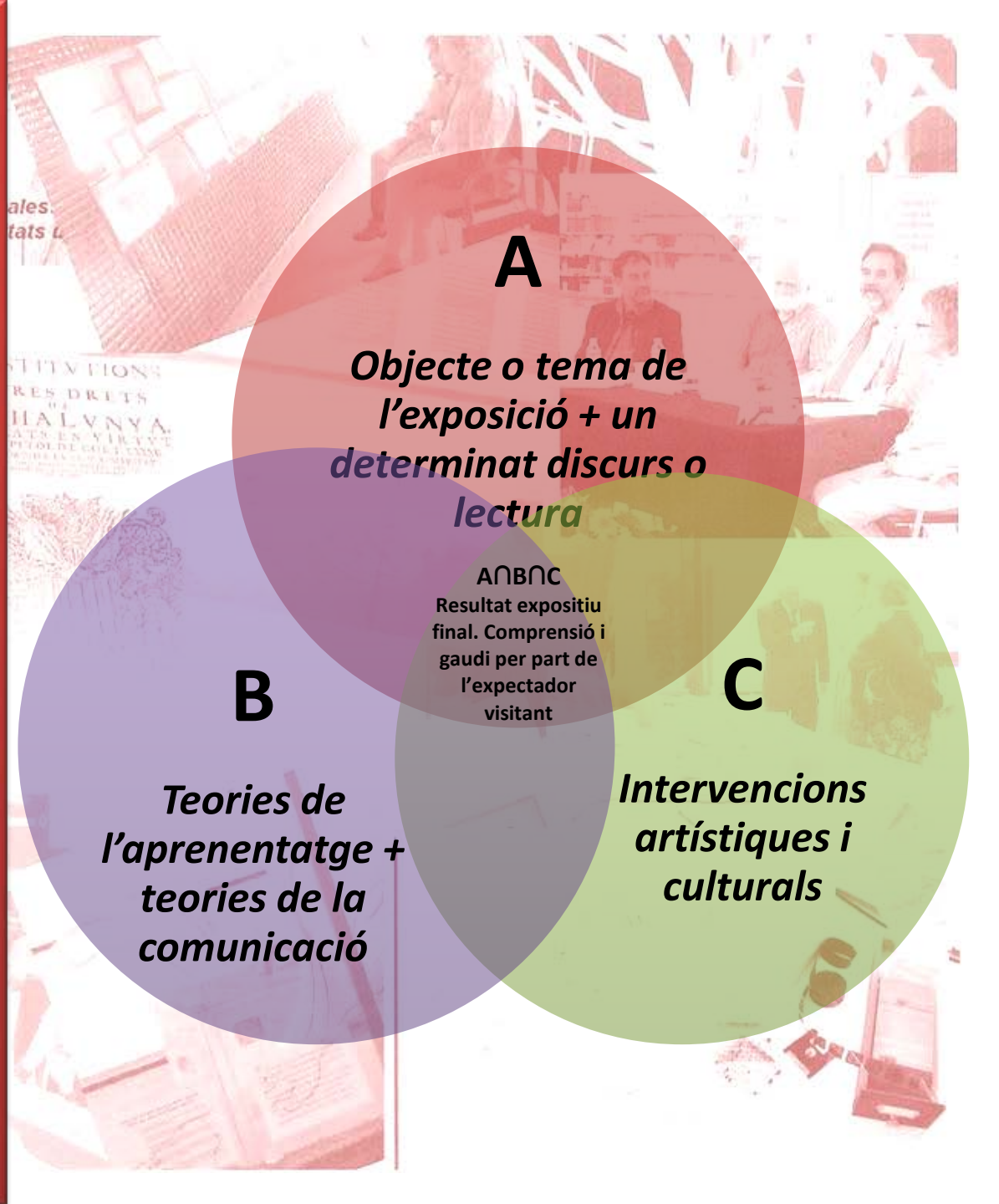

Els exemples

Els exemples

Aquesta teoria expositiva a la que ens hem anat aproximant a partir de la consideració del vessant artístic de les exposicions neix arran de l'experiència feta a la Biblioteca de Ciències Socials de la nostra universitat.

Sorgida com a resposta als diferents requeriments que s'han presentat a les biblioteques, tant a partir d'iniciatives internes com d'externes a la mateixa, s'ha passat de la simplicitat de les mostres d'un determinat nombre de documents fins a la creació d'instal·lacions artístiques que acullen i reforcen el valor del missatge expositiu entorn dels documents o esdeveniments triats. Amb tot, el procés ha tingut els seus més i els seus menys.

Els exemples

Al DDD *(*Dipòsit Digital de Documents*) de la UAB es comptabilitzen unes 123 exposicions per a la Biblioteca de Ciències Socials, però en són moltes més, perquè algunes que només ho foren presencials no figuren en aquesta col·lecció.*

La primera exposició realitzada a la Biblioteca de Ciències Socials que ja reflectia aquesta intencionalitat cap el model teòric d'una experiència expositiva total, amb voluntat de dinamitzar els serveis bibliotecaris, va ser feta l'any 2003 i fou la que va portar per títol : Ivan Illich o el lúcid humanisme radical. http://ddd.uab.cat/record/11541

Els exemples

A aquest nou model li ha costat d'anar-se introduint, ha comptat massa amb el voluntariat i l'acció improvisada, isolada, i no ha tingut pressupostos específics, ni el que és més important, l'encaix amb el conjunt de les tasques específiques de les biblioteques. Cal considerar, això sí, un nivell de confiança alt per part dels responsables dels serveis bibliotecaris que han cedit els espais públics per a la seva implantació.

Per tot aquest període, que comença el 2003 fins avui, vegem-ne tres exemples aleatoris dels molts treballs realitzats tot remarcant-ne l'aspecte del vessant artístic i cultural, per damunt dels temàtics, els comunicatius o pedagògics.

✓Finances ètiques i microcrèdits (2007)

Exposició sobre banca ètica i microcrèdits, fenomen d'abast mundial que fa compatible la rendibilitat econòmica amb la consecució d'objectius socials i ambientals. En el cas dels microcrèdits, el seu objectiu és ajudar a persones en situació de pobresa i marginació perquè puguin desenvolupar projectes ètics d'autocupació que els permetin obtenir una font regular d'ingressos. L'exposició ofereix informació sobre les finances ètiques i el seu impacte social: bibliografia (catàleg, bases de dades, guies i dossiers) i una selecció de recursos d'Internet (accions i bons ètics o solidaris, entitats financeres ètiques o relacionades, línies de finançament i projectes internacionals).

✓Finances ètiques i microcrèdits (2007)

Pel procediment de la imaginació analògica el vessant artístic d'aquesta exposició, en la seva versió presencial, va plantejar-se com una lectura molt decantada cap una interpretació mitològica profunda, en aquest cas, entorn del mite de Sísif.

Aquí la instal·lació fou realitzada només a l'interior de la vitrina expositiva, i consistia en un llarg pendís on mitjançant un sistema de pseudopolitges feia suposar al visitant que permetia la pujada d'una pedra per l'inclinat rost. El mite permetia interpretar les enormes dificultats humanes per a la construcció d'un món més just, l'eterna lluita entre els homes i la natura, entre els uns i els altres pel benestar, l'entropia de tot sistema,... Una fragment d'un poema en prosa de Salvador Espriu en configurava l'explicació correcta: "Nosaltres, els homes, tampoc no ens desanimarem i ajudarem Sísif en la seva cruel lluita, en el seu esforç. A veure si entre tots arribarem, amb Sísif, a col·locar, a pesar de la perpètua amenaça de la segura fi, de la lúcida coneixença de la nostra radical extinció, la gran massa de pedra dura damunt el cim, amb una tal fermesa i un equilibri tan estable, que el roc ominós no pugui rodolar mai més rost avall".

✓Finances ètiques i microcrèdits (2007)

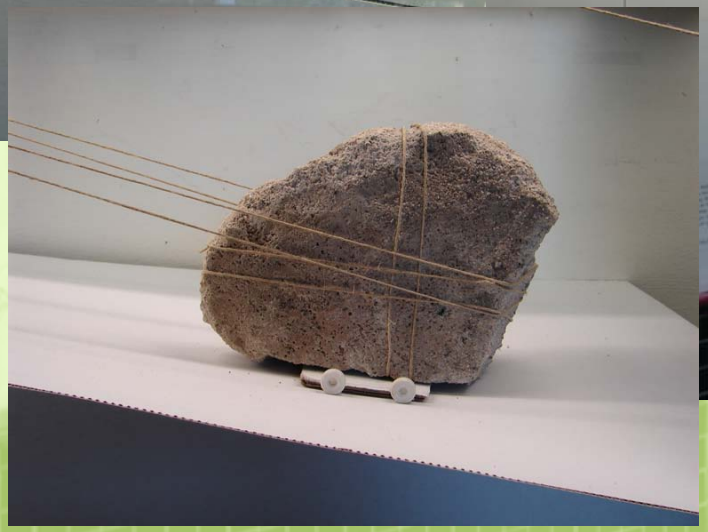

✓25 anys de publicacions de la Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia (2011)

Exposició bibliogràfica amb motiu de l'aniversari dels 25 anys de la Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia. L'exposició mostra el vincle existent entre la Biblioteca de Ciències Socials i la Facultat al llarg d'aquests anys: presentació i història de l'entitat, relació d'obres publicades pel personal docent i investigador que consten al Catàleg de les Biblioteques de la UAB, les seves tesis i treballs de recerca, publicacions dels principals centres de recerca vinculats a la Facultat, i fotografies i documents de l'exposició presencial.

✓25 anys de publicacions de la Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia (2011)

Pel procediment de la imaginació analògica el vessant artístic d'aquesta exposició, en la seva versió presencial, es va plantejar com una instal·lació prou impactant mitjançant la construcció de 25 arbres en paral·lel als anys de publicacions i de la Facultat. En el seus troncs i en les seves branques hom hi podia llegir els noms complets de les persones que les havien fet possibles (professors, investigadors, col·laboradors, PAS). De les seves branques en penjaven uns boixets, els estris del noble art de les puntaires. En els aparadors on hi havien els documents es reproduïa una punta de coixí amb retalls d'etiquetes dels treballs científics realitzats.

Complementant el conjunt, s'afegien diversos elements, a saber: elements sonors amb fulles seques al terra que al ser trepitjades cruixien característicament, alhora, uns ventiladors feien moure els boixets que produïen fressa amb els seus xocs com si estesin en plena feina puntaire, finalment el so musical de la Suite nº 1 per a violoncel de J.S. Bach, repetida sens fi, recreava tot un ambient sonor potent; als elements sonors s'hi afegien elements olfactius al terra, on s'hi havia escampat quasi invisiblement petits fragments d'espígol que al ser trepitjats desprenien la seva fragància.

✓25 anys de publicacions de la Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia (2011)

En una primera lectura, la metàfora adient a la instal·lació artística anomenada "El plantadís de boixets" va consistir en la substitució del treball científic de les persones que han constituït la Facultat al llarg d'aquests 25 anys per un plantadís de 25 arbres, en els troncs i branques dels quals hi trobàvem escrits els seus noms.

Però, a més a més, en una segona lectura, ja que dels arbres penjaven com a fruits uns boixets en clara sinècdoque –la part pel tot- de l'ofici de puntaire, es feia entendre que, si l'arbreda significava el treball científic de la Facultat, els fruits d'aquesta arbreda eren alhora, en segona metàfora, els fruits també del treball científic, però, també, del treball pacient,meticulós i rigorós de les puntaires, esdevenint així una tercera metàfora del, també, treball científic pacient, meticulós i rigorós.

Tot plegat un joc sofisticat de figures retòriques.

I per damunt de tot la repetició exhaustiva de la suite de Bach. En la inauguració tocada presencialment i després amb una gravació sonora permanent, que acompanyava una projecció visual que contenia els principals ítems de la temàtica de l'exposició. La música conformava així una altra metàfora sonora del treball conscient, rigorós i d'altíssima qualitat de la Facultat.

✓25 anys de publicacions. Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia (2011)

✓Exposició divulgativa del nou servei PUC (Préstec Universitari Consorciat) (2012)

L’exposició divulgativa del nou servei PUC (Préstec Universitari Consorciat), feta a l’expositor temàtic de la Biblioteca de Ciències Socials, conté tota la informació precisa i sintètica del servei a través d’una presentació PowerPoint

El PUC és un servei de préstec universitari consorciat entre les biblioteques del CBUC (UB, UAB, UPC, UPF, UdL, UdG, URV, UOC i BC). Aquest servei gratuït permet als usuaris d’una biblioteca del CBUC tenir en préstec llibres i documents d'una altra biblioteca del CBUC.

✓Exposició divulgativa del nou servei PUC (Préstec Universitari Consorciat) (2012)

La presentació juga amb els colors i les imatges institucionals i el dibuix original d'una mà que representa l'usuari que rep el servei. La reproducció en paper de les dotze diapositives de la presentació conformen una sanefa a la part baixa de la vitrina que acaba de reblar la informació. Un pletòric "Duet de les Flors" de l'òpera Lakmé de C. Ph. Leo Delibes crea un fons sonor escaient al nou dinamisme del servei. Com a metàfora del viatge dels llibres hi ha una maqueta d'una maleta amb unes grans ales i tres peces escultòriques que representen llibres cap a una metamorfosi alada.

✓Exposició divulgativa del nou servei PUC (Préstec Universitari Consorciat) (2012)

Pel procediment de la imaginació analògica el vessant artístic d'aquesta exposició, en la seva versió presencial, es va plantejar com una instal·lació que juga amb la figura retòrica de l'al·legoria

✓Exposició divulgativa del nou servei PUC (Préstec Universitari Consorciat) (2012)

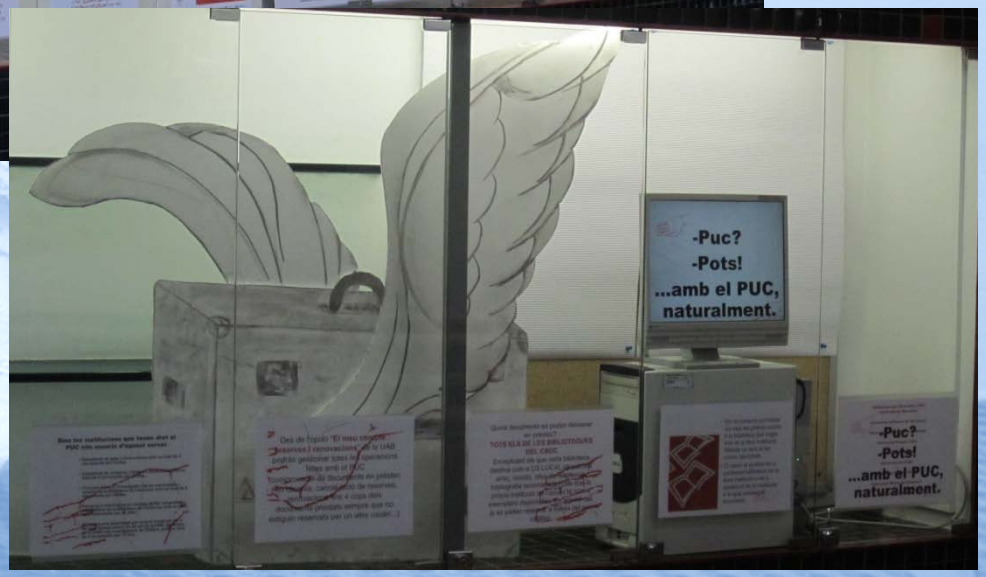

A través de tres figures de sentit o retòriques, la mitològica, la metafòrica, que alhora contenia una sinècdoque, i l'al·legòrica esbrinem el camí fressat fins ara...

Aquestes són algunes de les propostes que ens ha d'acostar cap una experiència expositiva total

Fi

Moltes gràcies

Bibliografia consultada

- **Baudelaire, Charles** (1857). Correspondances. En *Les Fleurs du Mal*. Paris : Poulet-Malassis et De Broise.
- **Centre de Cultura Contemporània de Barcelona** (2007). 1994-2006 Exposicions /Exposiciones CCCB
  Barcelona : Consorci del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.
- **Codina, Lluís** (1993). Sistemes d'informació documental : Concepció, anàlisis i disseny de sistemes de gestió documental amb microordinadors. Barcelona : Editorial Pòrtic, S.A.
- **DDD [Recurs electrònic] : Dipòsit Digital de Documents de la UAB**. http://ddd.uab.cat/ . Diversos registres d'exposicions.
- **Ferraté, Juan** (1982). Dinámica de la poesía. Barcelona : Editorial Seix Barral.
- **Fustier, Michel** (1974). Exercices pratiques de créativité : initiation à l'heuristique fonctionelle. Lyon : S.M.E.
- **Locker, Pam** (2011). Diseño de exposiciones. Barcelona : Gustavo Gili.
- **Nogué, Joan** (2010).Paisatge, territori i societat civil. València : Tres i Quatre, S. L.
- **Oliva, Salvador** (2008). Nova introducció a la mètrica. Barcelona : Quaderns Crema.
- **Pla, Maurici** (2003). Sobre la imaginació analògica : Lautréamont, Breton, Roussel. Barcelona : Quaderns Crema.
- **Seguró, Miquel** (2013). Los confines de la razón : Analogía y metafísica trascendental. Barcelona : Herder